

MAKTAB

VA HAYOT

ISSN 2010-5460

2/2010

Ilmiy-metodik jurnali

E-mail: maktabvahayot@sarkor.uz

ХАЛҚ ПЕДАГОГИКА АНЪАНАЛАРИ АСОСИДА ЁШЛАРНИ ТАРБИЯЛАШ ШИКОНИЯТЛАРИ

Д.МИРАЛИЕВА – ТДИУ ассистенти

Халқ педагогикасининг энг илғор ғоялари ёш авлодни ақлий ва жисмоний етук, билим ва хунар ўрганишларини, меҳнатсевар, умуминсоний одоб ва ахлоқий қоидаларни ўзида мужассамлаштирган, эстетик дид ва завқи баланд кишилар қилиб етиштириш зарурлигини доимо тарғиб қилиб келган.

Президентимиз И.А.Каримов ўзларининг қатор асарларида аънаналар, унинг тарбия соҳасидаги аҳамияти ҳақида тўхталиб, “Тубдан янгилашни даврида аънаналарга таяниб иш тутиш, улардан янги ўзгаришларга мос ҳолда оқилона фойдаланиш ислохотларнинг изчил ва собитқадамлик билан амалга оширишга ҳамда жамият барқарорлигига хизмат қилади”, - деб таъкидлайдилар.

Таълим-тарбия ислохотининг бош ва асосий ҳужжати “Кадрлар тайёрлаш миллий дастури”да ёшларни тарбиялаш юзасидан йўл-йўриқ ва кўрсатмалар берилган. Унда “Ёш авлодни маънавий-ахлоқий тарбиялашда халқнинг бой миллий-маданий-тарихий аънаналарига, урф-одатлари ҳамда умумбашарий қадриятларга асосланган самарали ташкилий, педагогик шакл ва воситалари ишлаб чиқилиб, амалиётга жорий этилади. Шахсни тарбиялаш ва уни ҳар томонлама камол топтиришнинг устуворлиги таъминланди” деб кўрсатилган. Миллий дастурда кўрсатилган бу вазифаларни бажариш учун барча шароит ва имкониятлар мавжуд.

Халқ педагогикаси ўзида жамиятдаги барча эзгу хислатларни меҳмондўстлик, меҳнатсеварлик, ватанпарварлик, жувонмардлик, севги садоқат, вафо, катталарга ҳурмат, кичикка иззат каби юксак ахлоқий фазилатларни қамраб олгандир. Халқ педагогикаси, буюк мутафаккирларимизнинг тарбия хусусидаги қарашлари, янги замонавий аънаналар билан биргаликда ёшларни миллий руҳда тарбиялашга хизмат қилади.

Маҳмуд Қошғарий, Ибн Сино, Беруний, Алишер Навоий ва бошқа мутафаккирларнинг педагогик меросини ўрганиш аждодларимизнинг тарбия соҳасидаги фикрлари халқ педагогикасининг ёдгорликлари бўлмиш мақол, эртак, ривоят, дostonларда илгари сурилган ғоялар билан ҳамоҳангдир. Юқоридаги санаб ўтган мутафаккирларимиз инсонпарварлик ғояларини эълон қилиш билан бирга, ёш авлодда юксак ахлоқий сифатлар бўлмиш ростгўйлик, инсонпарварлик, меҳнатсеварлик, дўстлик, ҳаққонийлик каби хислатларни тарбиялашга интилганлар. Улар ўз асарларида илм олишга, хунар эгаллашга, турли тилларни ўрганишга чақирганлар.

Ҳар бир ишни бажаришдан аввал режа тузиш керак бўлганидек, тарбияда ҳам бир қатор қонун-қоидалар борки, уларга амал қилиб иш тутсак тарбия борасидаги уринишларимиз самаралироқ бўлади,

чунончи:

- тарбияни бир мақсадга қаратиш;
- тарбияни ҳаёт ва меҳнат билан боғлаш;
- тарбияланаётган шахсни ҳурмат қилиш;
- талабчанлик;
- муҳит;
- тарбиявий ишларнинг изчиллиги, мунтазамлиги, бирлиги;
- ёшларга ўзини-ўзи тарбиялаш кўникмаларини сингдириш;
- тарбияда ёшларнинг ёши, ўзига хос хусусиятлари, қизиқишларини ҳисобга олиш;
- ёшларнинг маънавий хулқ-атвор тажрибасини эгаллаб боришида тадрижийлик принципига риоя қилиш.

Бу принциплар этнопедагогиканинг ўргатиш, ишонтириш, тушунтириш, исботлаш, насиҳат, мақташ-намуна, кам бўлсада уришиш, жазолаш усуллари орқали амалга оширилади.

Этнопедагогиканинг принциплари ва усуллари халқнинг этнопсихологик хусусиятлари тушунчаси билан чамбарчас боғлиқдир, чунки бу хусусиятлар хамиша ҳам туғма бўлавермайди, балки турли педагогик таъсир кўрсатиш натижасида тарбияланади.

Ўзбек халқининг этнопсихологик хусусиятларига қуйидагиларни киритиш мумкин: ватанпарварлик, меҳнатсеварлик, имон-эътиқодлилик, виждонлилик, дўстлик, ҳалоллик, меҳмондўстлик, бағрикенглик, хушмуомалалик, каттага ҳурмат, сабр-тоқатлилик, ишонувчанлик, гўзалликка, мусиқага меҳр-муҳаббат билан қараш.

Ёшларимиз онгига миллий мафқурани сингдиришда халқ педагогикасидаги миллий аънаналар ва урф-одатларнинг ўзига хос ўрни бор.

Халқ педагогикаси миллий аънаналарини ўрганиш масаласи ўзбек олимлари томонидан ҳам тадқиқ этилган. Мазкур муаммо юзасидан Республикамизда босилиб чиққан йирик асар З.Миртурсунованинг “Ўзбек халқ педагогикаси” номли монографияси бўлиб, у Ўзбекистонда мазкур мавзу бўйича мухтасар илмий тадқиқот ҳисобланади. Монографияда ўзбек халқ педагогикаси халқ оғзаки ижодида акс этиши ҳар томонлама очиб берилади ва далиллар билан асосланади. Муаллиф халқ оғзаки ижоди жанрларида тарбиявий масалалар қандай ёритилишига эътиборни қаратади ва уларда ақлий, ахлоқий меҳнат ва жисмоний тарбиянинг акс этишини мисоллар асосида кўрсатиб беради.

Ўзбек халқ педагогикаси – миллий маданиятнинг бой манбаидир. Унда ўзбек халқининг кўп асрлик тарихида тўпланган ва тажрибада синаб кўрилган меҳнат, қаҳрамонлик, ватанпарварлик аънаналарининг мукаммал таҳлили берилган. Маълумки, жамият янги иқтисодий-сиёсий формацияга ўтишида ўзи билан илғор, демократик

анъаналарнигина эмас, балки реакцион анъаналарни ҳам олиб ўтади. Бу ҳодиса миллий анъаналардан оқилона билиб фойдаланишни тақозо қилади. "Анъаналар – ҳаёт сабоғи" китобининг муаллифи Т.Жавлиев анъаналарнинг жамият тараққиётидаги ўрни халқимиз моддий ва маънавий ҳаётидаги роли, аҳамияти беқиёслигини таъкидлайди. Муаллиф ўз китобида билим эгаллашга одатланиш, лафзи халоллик, меҳнатсеварлик – ўзбек халқининг энг яхши фазилатларидан бири эканлиги, ёшларни юксак ахлоқ-одоб руҳида тарбиялаш катталарнинг бурчи эканлигини, миллий анъаналар эса кучли тарбия воситаси эканлигини кўрсатиб беради.

Анъаналар нафақат гносеологик, ижтимоий, балки педагогик муаммо ҳамдир. Аммо улар педагогик жиҳатдан етарлича ўрганилмаган. Бу соҳада яратилган илмий адабиётлар таҳлили шуни кўрсатадики, анъаналарнинг болалар тарбиясидаги аҳамияти, улардан тарбия жараёнида фойдаланиш усуллари борасида қатор илмий изланишлар олиб борилган ва қўлланмалар яратилган. Аммо ёшлар тарбиясида миллий анъаналардан фойдаланиш борасида етарлича иш олиб борилмаган. Бу ишлар болалик давридан кейинги даврларда ҳам давом эттирилиши керак.

Мустақиллик йилларида халқимизнинг бой анъаналаридан кенг фойдаланишга катта имконият яратилди. Чунки халқимизнинг кўп асрлик қадриятларини, улкан ва бой маданий меросини чуқур билмасдан миллий ўзликини англаш, миллий ғурур туйғуларини қарор топтириш мумкин эмас. Қолаверса, халқ педагогикасининг тарбия соҳасидаги бой тажрибалари ҳаётга тўла татбиқ этилмаганлиги буюк алломаларнинг педагогик қарашлари, шарқона урф-одатлар, бой анъаналари ҳаётга жорий этилмаганлиги тарбия борасида талай қўсурларнинг юзага келишига сабаб бўлган. Халқ ўз ўтмишини, урф-одат, анъаналарини унутмаёзди. Таълим-тарбия ишларида халқ этник маданий

соҳанинг миллий анъаналари, урф-одатлари ва маросимлари каби анъаналарини ўрганишдан асоссиз равишда воз кечилди.

Бугунги кунда ана шу бўшлиқни тўлдириш, халқ миллий анъаналари ва урф-одатларининг аҳамияти ва шахсини эркинлаштиришда, ёш авлодни тарбиялашда фойдаланиш муаммосининг кўп қиррали ва мураккаблиги кенг миқёсда тадқиқотлар олиб бориш зарурийлигини вужудга келтирди.

Маънавий меросимиз бўлган халқ педагогикасидаги анъаналардан фойдаланишнинг илмий-назарий асосларини пухта билиш муваффақиятлар гаровидир. Халқ анъаналари фалсафий, психологик, педагогик жиҳатдан ўрганилган бўлиб, улардан тарбия жараёнида фойдаланишда қуйидагиларга эътибор қилиниши тақозо этилади:

- Халқ педагогикаси анъаналари ёшларда миллий мафқурани шакллантириш омилларидан бири эканлигини назарда тутган ҳолда таълим мазмунидан келиб чиқиб барча фанларни ўргатишда фойдаланиш мумкин;

- Талабалар турли манбалардан халқ миллий анъаналари ҳақида кенг маълумотлар олиши мумкин. Лекин бетартиб, тарқоқ маълумотлар тарбия соҳасида қўрилган самарани бермайди. Мазкур соҳада мақсадни аниқ белгилаш, мунтазамлик ва изчиллик тамойилларига амал қилиниши тақозо этилади;

- Талаба-ёшларни миллий руҳда тарбиялашда халқ педагогикасидаги анъаналардан фойдаланишда уларнинг билим савиялари, ёш хусусиятлари ва бошқа факторларни ҳисобга олиш тақозо этилади;

Барча халқларда бўлганидек, ўзбек анъаналари замирида мазкур халққа хос бўлган жиҳатлар ифодаланади ва улар миллий қадрият сифатида намоён бўлади. Ана шу нарса миллий онг, миллий руҳни шаклланишига ёрдам беради.

КАСБ-ҲУНАР КОЛЛЕЖЛАРИДА МУТАХАССИСЛИК ФАНЛАРИНИ ЎҚИТИШ ЖАРАЁНИДА МУАММОЛИ ЎҚИТИШ ТЕХНОЛОГИЯСИДАН ФОЙДАЛАНИШ

Г.И.ИШМУРОВОВА - ҚаршиДУ «Умумий техника фанлари ва меҳнат»
кафедраси мудири, п.ф.н., доцент

Касб-ҳунар коллежларида мутахассислик фанларини ўқитиш жараёнида муаммоли таълим технологиясидан фойдаланиш малакали мутахассислар тайёрлашда катта аҳамиятга эга. Муаммоли таълим технологияси талабаларнинг нафақат аудиториядаги, балки аудиториядан ташқаридаги мустақил ишини фаоллаштиради. У қуйидаги босқичларни ўз ичига олади: муаммоли вазиятни келтириб чиқариш, вазиятни кузатиш ва тавсифлаш, вазиятни таҳлил қилиш учун маълумотлар тўплаш, муаммони ечиш усуллари аниқлаш ва уни амалда қўллаш, мавжуд бўлган маълумотлар асосида муаммо ечимини топиш, муаммо ечимини тавсифлаш ва унга ҳар томонлама баҳо бериш. Муаммоли

таълим технологияси асосида ташкил қилинган дарсларда ўқув баҳси, мунозара, ақлий ҳужум методларидан фойдаланиш мумкин. Касб-ҳунар коллежларида мутахассислик фани, хусусан, "Материалшунослик" предметини ўқитишда ҳам муаммоли таълим технологиясидан фойдаланиш мумкин.

Муаммоли вазиятни яратиш ва унинг ечимини топишда "Антифрикцион материаллар", «Қийин суюқланадиган металл ва қотишмалар», «Никель ва кобальт асосидаги оловбардош қотишмалар» мавзуларини ўқитиш жараёнида муаммоли таълим технологиясини қўллашимиз.

Мавзунини муаммоли баён этиш. Таълим жараёнида ўқитувчи муаммоли вазиятни яратиб,

**“ШКОЛА И ЖИЗНЬ”
НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ**

Ilmiy-metodik jurnali
УЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ХАЛҚ ТАЪЛИМИ ВАЗИРЛИГИ

УШБУ СОНДА

Х.АБДУКАРИМОВ, С.ФОФУРОВА - Маънавият - покиза туйғу	2
Н.ВОХИДОВА, М.АБДУЛҲАЕВА - Шарқ ва Ғарб маърифатпарварларининг педагогик қарашларида миллий гуруҳ тупунчасининг таъқин қилиниши	4
Д.С.НИШОНОВА - Меҳнат таълими атамаларининг узвийлиги ва бошқа фанлар билан узаро алоқалорлиги	5
И.ХОЛМАТОВ, Р.НАРМОНОВ - Бошланғич синф ўқувчиларида ва танпарварлик турғусини шакллантириш	7
А.Х.ЖУРАКУЛОВА - Математика дарсларида ижодий саводхонликни шакллантириш	8
Р.М.АБДУЛЛАЕВА - Оила-никоҳ установақаларининг ўзига хос хусусиятлари	9
Д.Қ.АРАПБАЕВА - Турмуш қураётган ёшларнинг оилага мослиқувининг ижтимоий-психологик хусусиятлари	10
Д.МИРАЛИЕВА - Халқ педагогикаси анъаналари асосида ёшларни тарбиялашнинг имкониятлари	12
Г.И.ИШМУРОВА - Касб-хунар коллежларида мутахассислик фанларини ўқитиш жараёнида муаммоларни ўқитиш технологиясидан фойдаланиш	13
М.Т.УМАРАЛИЕВА - Ботаникадан дарсдан ташқари ишларда ўқувчиларнинг мустақил ишларини ташкил этиш асосида билиш мустақиллигини шакллантириш	15
И.ХИДИРОВА, Н.САПАРОВА - Чет тили дарсларида ижодкор шахсни тарбиялаш	16
Ғ.М.ШЕРТАЙЛАКОВ - Физикадан ностандарт лаборатория ишини бажариш	18
С.Ю.РАҲАБОВА, Д.Н.МАМАТОВ - Умумқасбий фақларни ўқитишда компьютер технологиялари ёрдамида дарс ташкил этиш	19
Х.АБДУРАЗЗОҚОВ, М.ДУСМУХАМЕДОВА - Таълимда интегратив ёндашувлар ва уларнинг моҳияти	20
М.Т.МИРСОЛИЕВА - Педагогик коллеж ўқувчиларининг касбий тайёргарлигини шакллантиришда инновацион ўқитиш технологияларидан фойдаланиш	22
Б.Х.УРАЗОВ - Талабалар касбий-маънавий қобилиятини шакллантириш	24
Р.ҲУСУРОВ - Xitoy xalq respublikasi	25
З.М.ХАСАНОВА - Гендерные аспекты студенческой молодежи в самоопределении	27
К.Ж.АГАНИНА, С.Т.ЫБЫШОВА - Содержательная характеристика программы спецкурса “Формирование налоговой культуры старшеклассников”	31
Д.Б.ХАКИМОВА - Девочки и мальчики - в чем различия?	34

ТАХРИРИЯТ

Бош муҳаррир Р.Х.Жураев
Бош муҳаррир А.Ш.Закиров
ўринбосари
Масъул котиб Х.У.Худайбердиев

ТАХРИРИЯТ ХАЙЪАТИ

Б.Бляхер, Б.Дониёров, Н.Муслимов,
Х.Рашидов, У.Толипов, Ш.Эргашев,
К.Ядгарова, Ж.Шоалимов
Мусаххилар Г.У.Рашидова,
Е.А.Исаханова
Компьютерда териш ва дизайн И.Рахимжанова,
М.Холиков

Журнал
2001 йилдан чиқа бошлаган.

ТАХРИРИЯТ МАНЗИЛИ

100022, Тошкент ш. Қушбеги мавзеси
16А уй, «МАКТАВ ВА НАҲОТ» журнали
Тел: (371) 250-04-69
Факс: (371) 250-18-59
E-mail: maktabvahayot@sarkor.uz

Муаллифнинг фикри ҳар доим ҳам таҳририят фикрига тўғри келмавермайди. Таҳририят мақолаларнинг услубий хатоларини туғрилаш ва қисқартириш ҳуқуқини ўзида сақлаб қолади. Таҳририятга юборилган мақолалар асосига қайтариқмайди ва тақризқилинмайди.
Мнение редакции не всегда совпадает с мнением автора. Редакция оставляет за собой право на стилистическую правку и сокращение статей. Присланные в редакцию рукописи не возвращаются и не рецензируются.

Журналдан кўчириб босилганда
“Maktab va hayot”дан олинди,
деб кўрсатилиши шарт.

ИЛОВА:
5-СИНФДА ГАЗЛАМАШУНОСЛИК МАШҒУЛОТЛАРИДА АСБЎБ-УСКУНА,
МОСЛАМАЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШНИ ЎРГАНИШ

ОБУНА ИНДЕКСИ - 1019